

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ Й ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: МОЖЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

ELECTRONIC COURT AND INSTITUTE OF ELECTRONIC PROOFS IN AN ECONOMIC COURT: POSSIBILITIES OF COOPERATION

Найченко А.М.,

секретар судового засідання
Київського апеляційного господарського суду

Стаття присвячена можливості взаємодії інституту електронних доказів і системи електронного правосуддя. Проаналізовано реформування судочинства, надано характеристику запровадженню електронного правосуддя й інституту електронних доказів. Автором виділено основні проблемні моменти, що будуть виникати під час функціонування системи електронного правосуддя.

Ключові слова: електронні докази, електронна інформація, електронне правосуддя.

Статья посвящена возможности взаимодействия института электронных доказательств и системы электронного правосудия. Проанализировано реформирование судопроизводства, дана характеристика введению электронного правосудия и института электронных доказательств. Автором выделены основные проблемные моменты, которые будут возникать при функционировании системы электронного правосудия.

Ключевые слова: электронные доказательства, электронная информация, электронное правосудие.

The article is sanctified to possibility of cooperation of institute of electronic proofs and system of electronic justice. Reformation of rule-making court is analysed, of electronic justice and institute of electronic proofs is described. An author is distinguishing basic problem moments that will arise up at functioning of the system of electronic justice.

Key words: electronic proofs, electronic information, electronic justice.

Постановка проблеми. Господарсько-правові відносини, що мають місце в ринковій економіці, стали більш різноманітними, а господарські спори – більш складними. Як відомо, у сучасному суспільстві найбільшого прогресу досягли інформаційні технології, які поширились і на господарсько-правові відносини. Учасники вказаних відносин використовують інформаційні технології, вважаючи, що останні допоможуть полегшити виконання певних дій, але не замислюються про те, що в разі будь-якого спору фактично необхідно буде довести з використанням інформаційних технологій як доказів. Варто зазначити, що чітке правове регулювання порядку вилучення, оцінки та дослідження інституту електронних доказів на законодавчому рівні відсутнє. Швидкий розвиток інформаційних технологій значно розширив можливості їх використання в усіх сферах життєдіяльності, зокрема й у сфері правосуддя. Однак аналіз наявної судової практики свідчить про неготовність судової системи приймати нові виклики сучасного інформаційного простору.

Стан опрацювання. Процес доказування в господарському процесі був і залишається актуальною темою для дослідження й аналізу. Однак питанню електронних доказів у господарському процесі як засобу доказування присвячена незначна кількість наукових досліджень, серед них можна виділити дисертаційну роботу В. Бабенко, в якій розглядалося питання доказів і доказування. Автор висловила думку про необхідність введення до законодавства України такого поняття, як електронні документи, установлення умов їх застосування [1]. Крім того, дослідженням цього інституту займалися О. Присьяжнюк, О. Євсєєв у науковій праці «Електронні

докази в господарському процесі: проблеми формалізації» [2], Т. Васильченко в праці «Новели інституту доказування у господарському судочинстві» [3].

Метою статті є встановлення фактичної можливості застосування інституту електронного доказу в господарському судочинстві під час запровадження електронного правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні інформаційні технології в судах України, порівняно із зарубіжними країнами, досягли незначного прогресу. Основні принципи, завдання та напрямки інформатизації системи правосуддя визначені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [4], у Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів і установ судової системи [5], в інших нормативно-правових актах.

Упровадження в судову систему України інформаційних технологій передбачається в затвердженій Указом Президента України Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (далі – Стратегія). Цією Стратегією планується підвищити ефективність правосуддя й оптимізувати повноваження судів різних юрисдикцій шляхом забезпечення широкого використання інформаційних систем (далі – ІС) для надання більшої кількості послуг електронного правосуддя; створення повноцінних електронних систем, зокрема й системи електронного документообігу та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних; удосконалення системи забезпечення рівного

та неупередженого розподілу справ між суддями (визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження) [6].

Запровадження електронного правосуддя планується реалізувати поетапно; прогнозується, що воно дасть можливість користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у судових провадженнях і отримувати необхідну інформацію й документи електронними засобами.

Використання інформаційних комп'ютеризованих систем є важливим фактором у підвищенні ефективності відкритості та прозорості правосуддя, сприяє спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних термінів і експлуатаційних витрат. Що ж стосується електронного звернення до суду, то під ним розуміється не лише звернення для отримання інформації, а й електронне звернення з позовною заявою й іншими заявами, які мають прохальний характер.

Частина 9 статті 6 Господарського процесуального кодексу України вказує на те, що суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні й інші документи й докази в паперовій формі не пізніше трьох днів із дня їх надходження до суду переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину систему інформаційно-телекомунікаційну систему [7].

Господарський процесуальний кодекс України № 2147-VIII у редакції від 03.10.2017 р., що набув чинності 15.12.2017 р., до засобів доказування, які можуть бути використані в господарському процесі, крім письмових і речових доказів, відніс і електронні докази.

Згідно з частиною 1 статті 96 Господарського процесуального кодексу України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи: електронні документи (зокрема текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, в інших місцях збереження даних в електронній формі (зокрема й у мережі Інтернет) [8].

Оскільки електронні докази мають електронну форму, то вони не потребують переведення та будуть відразу долучатися до матеріалів електронної судової справи, а ті докази, які неможливо перевести в електронну форму, будуть зберігатись як додаток до справи (наприклад, жорсткий диск із log-файлами на ньому, якщо виникає спір про автентичність поданого електронного доказу).

Варто зазначити, що з розвитком суспільства й інформаційних комп'ютеризованих систем збільшується кількість електронних даних, що можуть виступати доказами, змінюється їх класифікація. Тому дослідження інституту електронних доказів завжди буде актуальним.

Дослідження науково-технічного прогресу засобів доказування одним із перших почав професор О. Боннер. Ученим виділені окремі найбільш поширені види електронних засобів доказування:

- 1) аудіо- та відеозаписи;
- 2) електронні документи;
- 3) відомості, отримані з глобальних інформаційних систем (мережі Інтернет);
- 4) електронна пошта;
- 5) свідчення (показання) спеціальних технічних засобів (наприклад, приладів обліку витрат електроенергії, води, газу, тепла; приладів для визначення швидкості транспортного засобу чи ступеня алкогольного сп'яніння водія тощо);

б) засоби електронного судочинства (відеоконференції, офіційні веб-сайти судових органів, листування із судовими органами за допомогою електронної пошти, автоматизовані судові інформаційні системи та ін.) [9, с. 59].

Заслугує уваги думка М. Мітрофанової, яка зазначає, що видів електронних засобів доказування досить багато, тому перерахувати їх усі неможливо, однак можна віднести їх до тієї чи іншої групи індивідуально визначених предметів:

- 1) магнітні (дискети, різні магнітні стрічки, жорсткі диски ЕОМ, магнітні картки і т. п.);
- 2) оптичні (наприклад, компакт-диски);
- 3) напівпровідникові (засновані на мікросхемах, в яких інформація закріплюється в кристалічних решітках напівпровідників) [10].

Варто зазначити, що в науковій літературі відсутня єдина позиція щодо електронних доказів. Одні науковці вважають, що до електронних доказів належать лише електронні документи [11], інші відмічають, що не всі електронні докази можуть бути кваліфіковані як документи, оскільки є також електронні речові докази. Так, результати контролю, записи телефонних та інших переговорів, результати контролю телеграфних та інших повідомлень, зняття інформації з технічних каналів зв'язку утворюють речові докази. З огляду на використання цифрової техніки під час їх отримання зазначені вище результати будуть електронними речовими доказами [12].

Розглянемо певні види документів, що містять електронну інформацію.

Так, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» під електронним документом розуміється документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Частиною 2 статті 8 вищевказаного Закону чітко встановлена норма, згідно з якою допустимість електронного документа як доказу не може бути спростована лише на підставі того, що він має електронну форму [13].

Найбільшим видом електронних доказів за обсягом інформації, яка може бути використана в якості доказу, є інформація, отримана з глобальних інформаційних систем (мережі Інтернет). Прикладом є залучення суддями інформації з Інтернет-сайтів до матеріалів справи, інформації, розміщеної на

офіційних веб-сторінках органів державної влади та ін. Цей вид електронних доказів слід виділяти як самостійний вид, виходячи з таких особливостей:

1) динамічний характер. Ця ознака може розглядатися у двох аспектах: по-перше, з погляду динаміки існування будь-якої інформації в мережі Інтернет (сьогодні вона може бути присутня на певній веб-сторінці, а завтра власник може її видалити та знищити, зокрема й разом із самою веб-сторінкою (доменним ім'ям)); по-друге, безпосереднє використання мережі Інтернет для представлення суду доказів часто стосується випадків, коли сама інформація за своєю природою є динамічною – аудіо- чи відеозаписом;

2) як правило, носій цифрової інформації, що зберігає доказову цифрову інформацію, дуже віддалений від місця здійснення судочинства, тому подати носій інформації до суду неможливо. Отже, єдиним способом дослідження інформації залишається мережа Інтернет, яка забезпечує швидке з'єднання між носієм інформації й електронно-обчислювальною машиною, якою користуватиметься суд під час дослідження доказів (інформація, отримана з глобальних інформаційних систем (мережі Інтернет)).

Ще одним видом інформації є текстові, мультимедійні та голосові повідомлення. До них належить листування електронною поштою, SMS/MMS повідомлення та ін. Виокремлення електронних повідомлень у самостійний вид електронних доказів зумовлене такими їх особливостями:

1) як правило, у них не застосовується цифровий підпис, що ускладнює ідентифікацію відправника й одержувача;

2) мають місце значні труднощі у фактичному відокремленні електронного листа як сукупності цифрової інформації від її носія для представлення в суді;

3) дистанційна віддаленість місця конвертації цифрової інформації у форму, придатну для сприй-

няття людиною, і місця, де знаходиться носій, який зберігає таку інформацію.

Мультимедійними доказами вважаються повідомлення з мультимедійним вмістом (зображення, звук тощо), які пересилаються між мобільними пристроями.

Метадані як вид інформації характеризують або пояснюють певну інформацію (автор, дата, індекс, предмет і ключові слова, тип ресурсу, формат, джерело, мова, сфера користування, опис, штрих-код тощо).

Відсутність на законодавчому рівні чіткого правового регулювання порядку вилучення, оцінки та дослідження електронних доказів у господарському процесі ускладнює процес застосування таких доказів, однак не перешкоджає їх використанню та дослідженню. Не менш проблемною є відсутність правового регулювання застосування інституту електронних доказів у системі електронного правосуддя.

Висновки. Оскільки система електронного правосуддя спрямована на оптимізацію роботи судів за рахунок інформатизації процесів, а електронні засоби доказування покликані забезпечувати права учасників судового процесу щодо використання електронної інформації, цілком можливою є взаємодія інституту електронних доказів із системою електронного правосуддя. Така взаємодія підвищить ефективність судової системи та якість правосуддя.

Недостатній рівень інформаційно-технічного забезпечення судів, відсутність єдиного формату обміну даними між автоматизованими системами документообігу суду різних інстанцій і спеціалізацій, недосконала система захисту інформації, недостатнє регулювання інформаційного законодавства залишаються проблемними питаннями у функціонуванні системи електронного правосуддя, які також потребують додаткового вивчення. Вирішення таких питань допоможе правосуддю в Україні з часом вийти на новий рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабенко В. Доказування в господарському процесі: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007.
2. Присяжнюк О., Євсєєв О. Електронні докази у господарському процесі: проблеми формалізації. Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 117. С. 13–23.
3. Васильченко Т. Новели інституту доказування у господарському судочинстві. Право України. Випуск 9. 2017. С. 146–153.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-19. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 29.01.2018).
5. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. URL: <http://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf> (дата звернення: 29.01.2018).
6. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України № 276/2015 від 20.05.2015 р. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> (дата звернення: 29.01.2018).
7. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-12. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 29.01.2018).
8. Там само.
9. Боннер О. Науково-технічний прогрес і розвиток російського процесуального законодавства та судової практики. Право України. 2011. № 10. С. 45–62.
10. Митрофанова М. Електронные доказательства и принцип непосредственности в арбитражном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.15. Саратов, 2013. URL: <http://test.ssa.ru/dissertation/referats/08-04-2013-1.pdf> (дата звернення: 30.11.2017).
11. Батурич Ю. Проблемы компьютерного права. М.: Юрид. лит., 1991. 272 с.
12. Боннер А. Электронный документ как доказательство в гражданском и арбитражном процессе. Закон. 2009. № 11. С. 141–157.
13. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-15. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення 29.01.2018).